

НИКОЛАЙ ХАЙТОВ

РИМСКА ДЕЛВА

chitanka.info

По каменистия междуселски път се задава джипка. С клатушкане и подскачане спира до една чешма с пресъхнали чучури. Вратата се отваря и оттам изхвърчават първо една лопата, а след нея — два копача. Подир копачите излиза и човекът, който ги е изхвърлил — мъж дебеловрат, с късо подстригани мустаци и навуца от найлонови парчета, прикрепени с канап около прасците. Той се озърта и кимва на шофьора:

— Скрый колата да се не вижда!

Шофьорът — младо момче с тук-там поникнала златиста брадица — подкарва колата и спира под една тумбеста круша. Остава джипа и се връща при сивомустакатия. Нарамват копачите, лопатата и се отправят към една грамадка. Нивата, през която вървят, дълбоко разорана, е цялата насеяна с трошляци от старинни тухли. Надолу от нея започва равното поле, а на юг — баирчета и баирчинки, обраснали в храсти и лозя, се надпреварват по склона към близкото планинско било. Из полето стърчат необрани царевици, а по лозята — целофанени плашилки под формата на ленти, които трепкат при най-малкото подухване на вятъра и блестят на есенното слънце.

Нищо живо се не вижда, само едно малко стадо от ръждивокафяви ярета и кози, пръснати из храсталака край лозята.

Двамата са вече забелязали козето стадо, затова се понавеждат, с бърза крачка отиват към края на нивата и спират пред висока, прясна купчина пръст. Установили, че в заслона на купчината са невидими, изправят се и започват да почукват с лопатите.

— Ето бе, Гоче! — мустакатият повдига една дебела каменна плоча и ровнал два-три пъти с ръката, открива устието на гърне. — Добре че не са го видели трактористите!... — отмества той плочата и подава лопатата на Гочето. — Аз ще копая, ти изхвърляй!

— Ако ни види някой? — озърта се Гочето.

— Ако ни види, бати ти Ванчо е насреща... Нали се разбрахме — вадим я за музея... Давай! — забива Ваньо копача и разкриването на делвата започва.

Ваньо копае, Гочето изхвърля с лопата и гърлото на делвата се очертава. По едно време Ваньо се навежда, отрива пръстта и сочи на Гочето:

— Печати! Едно, две... три...

— Трябва да са римски! — навежда се и Гочето, тъй че златният мъх на брадата му докосва Ваньовото голо теме.

— Удостоверяват качеството! — авторитетно обяснява Ваньо. — Моят архитект ще има да се радва, като я види с тия печати...

— Той регулацията първо да оправи...

— Ще я оправи... Тихо, че идва някой! — съобразява Ваньо, заслушан в похлопването на едно звънче.

Двамата млъкват.

— Че пък да дойде! — досеща се внезапно Гочето. — Нали вадим делвата за музея?... Какво ще се тулим и мълчим!

— Ами — да! — съгласява се Ваньо. — Аз като мълча, улавя ме съклет...

Той е свалил вече палтото си и е по риза, на която късите ръкавчета откриват мускулести, обраснали в червени косми лакти. При всяка копка плещите му заиграват като живи.

— Къде расло, къде пасло! — възхищава се Гочето на Ваньовите мускули.

— В село расло — там и пасло!... Само че изтървах аз пусулата на времето — въздиша Иван. — Трябваше да уча! Каквато мисъл имам, ако да можех и да се изказвам, байчо ти Иван щеше да е сега — ехей! Кантарджия щеше да съм, ако не и повече.

Гочето го заглежда малко мрачно.

— Много обичаш чашката. Затова няма да те направят кантарджия...

— Ама тя и чашката помага! — изправя се Ваньо, леко засегнат. — „Ще дойдеш, вика бригадирът, трезвен и подготвен на доклада.“ А не знае, че само като съм пийнал, му върша работа, защото иначе изказвания няма. Трезвените си правят сметчиците и мълчат. А по доклада се искат изказвания, отчитат се толкова и толкова изказали се... Няма ли такива като мене, какво ще се отчита?...

Гочето внимателно дослушва Ивановото изказване и си плюе на ръцете:

— Стани като мене шофьор, няма да ти вика никой нищо... Я сега да се опитаме да я разклатим.

— Не е ли рано? — оглежда Ваньо делвата, разкопана едва-едва.

— Давай, давай! — настоява Гочето и я хваща за гърлото. Хваща се и Ваньо, започва да брои:

— Едно, две... — но преди да е казал „три“, една сянка скача внезапно върху вкопчените в делвата мъже. Сянка с тояга в ръката...

Двамата поглеждат към върха на могилката, където е застанало, с гега в ръката и велурен каскет, чернолико младо момче. С острия си поглед то гледа ту тях, ту наполовина разкопаното гърне.

— Кажи, мой човек?... Напаса ли козите? — досеща се Ваньо, че това ще е козарчето.

— Какво ще ги паса... Те си знаят... — отговаря то и млъква. Личи си по лицето му, че му се ще да попита каква е тая делва, защо я вадят, но поглежда джипа и се въздържа.

— Тая местност как се казва? — опитва се Гочето да го заприказва.

— Май че Вигла...

— Защо „май“? Ти не си ли оттука?

— Аз съм от Врачанско.

— От Врачанско? — удивлява се Ваньо и започва да цъка с език. — Ами да бе, да — продължава той неочаквано, досетил се за друго, — то не е за чудене: ето в село Извор магазинерът е от Михайловградско. Говедарят — от Кюстенджик. Колко ти плащат?

— Двеста и шейсет...

— Хубава пара!

— Като е хубава, защо не станеш и ти козар? — хваща момчето велуреното си каскетче, накривява го и понечва да си ходи, но Ваньо го спира.

— Чакай! Ела да помогнеш за кюпа.

Козарчето се поколебава, поглежда към делвата и решава да остане.

Тримата хващат кой където може и под командата на Иван се опитват да разлюлеят кюпа, но той не мърда. Втори път дръпват — все същото. Козарчето се изправя и изтрива ръце:

— Копане трябва!

Гочето вдига търнокопа, а Ваньо продължава разговора:

— Ти беше ли тука, когато трактористите ораха?

— Бях... Имаше и други... такива, но ги строшиха! — козарчето сочи с тоягата към края на нивата, където се виждат дупки, пълни с керемидени трошляци. — Бързаха да ги не види някой, че да не им

спрат риголването... Ей там имаше и гроб... А това какво е? — чука то с гегата едно от печатчетата по гърлото на делвата.

— Печат! — авторитетно обявява Ваньо своето одевешно откритие. — Печат на ОТК-то! Римското... Делвата е от римско време — дообяснява той. — Рим е бил най-силната държава!!!

Козарчето въпросително го поглежда.

— Силна била, докато римляните били сиромаси, но сетне завладели други народи, разбогатели и почнали да преяждат и да повръщат! Да! Да! — увлича се Ваньо, като забелязва недоверчивия му поглед. — Ядели и повръщали. Ситият не ще да мре и империята им — след хилядо години — се издънила.

— Дай ми ти хиляда години ситост, пък сетне нека се издъна! — обажда се Гочето, плюе си на ръцете, поглежда залязващото слънце и започва бързо да изхвърля пръстта.

Ваньо и той млъкват и се хващат да копае.

Делвата постепенно се открива, все по-дебела и дълбока. Пръстта около нея е пребъхтана, размесена с парчета от тухли, строшени грънци. По темето на Ваньо заблестява пот. Кирката заяжда и след напън той изважда половина римска тухла, оглежда я, опитва с копача да я пречупи, но не успява.

— Гледай бе, гледай! — замахва той още по-силно, но керемидата храбро устоява. — Виж ги какви керемиди са прави, пустите му римляни, не като горнооряховските керемидари — удря за трети път, но дочул нещо, отпуска копача и се заглежда през главата на козарчето.

Другите също обръщат очи нататък: зад една полусуха дебела круша се вижда ръка върху нещо като пушка.

— Наведи се! — изшептява Ваньо.

Всички се навеждат, без да откъсват очи от тайнствената ръка... Минутка-две минават така. След това зад крушата изведнъж се появява предната част на инвалидна количка и седнал в нея — момък с бръсната, бозова глава и очила.

— Тоя е от рехабилитираните! От приюта! Там са ги събрали да работят — обявява Гочето с облекчение. — Виждам съм го в града... Ела бе, шефе! — махва му той да приближи.

Бръснатата глава дава с ръце тласък на количката и спира пред тях. Оглежда един по един всички около делвата — след това и джипа.

— Какво търсиш тука? — пита го Ваньо.

Рехабилитираният се заглежда в него, но не отговаря. В очите му, светлосиви, поизцъклени и някак сейнати, не се чете страх, нито срам, а разочарование...

— Знам го аз какво търси — заканително поклаща глава козарчето. — Сопа търси! Любовни двойки, да ги наблюдава... Види ли някъде спрял автомобил, и той е там. Идват и други като него, но тоя е редовен...

— Така ли бе? — зяпва го Ваньо с удвоено любопитство.

Рехабилитираният отново поглежда всеки поотделно, без да се е засегнал от заканите, и кимва утвърдително:

— Така е...

— А защо? За какво ти е само да гледаш?

— Че какво друго?... Мога ли друго, не ме ли видиш? Аз мога само да гледам. И какво, като гледам? Нищо не преча... — свива той рамене.

— Ами ако те видят? — заяжда се козарчето.

— Видяха ме... Едни волгаджии... „Ще ти строша, казва, главата.“ Ама не я строши... Отначало се засилват и заканват, после им минава... Че то и здрави идват да гледат. И гледат, и понякога налитат, а ние — само гледаме... Ние не застрашаваме...

Рехабилитираният млъква за миг, след това вдига ръка и сочи с пръст към делвата:

— Ама тя пробита! — възкликва той, извърта количката и се приближава да я разгледа по-добре, отмахва една буца пръст и открива малка, прясна дупка на мястото на счупената дръжка.

Всички се струпват, а козарчето даже провира през дупката ръка.

— Трактористите с манивелите, когато ръгаха, да видят има ли нещо в нея, те са я пробили! — решава загадката козарчето. — Ето и парчето! — показва го то в сипналата се ровка пръст.

Най-слисан от това откритие е Ваньо.

— И какво излезе тя: „У главица — момица, у гъзица — вдовица“ — чумери се той миг или два и сетне изведнъж решава: — Е, какво пък, архитектът да не слага в нея зехтин я... Тя му е за битовия кът...

— Не е ли за музея! — попоглежда го изотдолу козарчето, но Ваньо се прави, че не е чул.

— Хайде, момчета — хваща се той за лопатата.

— Ама тя е пробита бе! — сочи рехабилитираният дупката, но никой не му обръща внимание. Ваньо копае, Гочето рине, а козарчето, сложило тоягата през плещите и провиснало върху нея двете си ръце, наблюдава напрегнато, да види няма ли нещо да излезе от делвата. Козите са хванали вече към лозята, но той не ги е забелязал.

— Значи ти гледаш... А сетне? — подпитва Гочето рехабилитирания, докато избърсва бликналите по челото си потни капки.

— Какво сетне? Сетне се връщам и разправам на нашите от пансиона. Те ме крият на проверка, пък аз, като се върна, им разказвам.

— Ами ако нищо не си видял?

— Тогава измислям. Да не мислиш, че от видяно до измислено има разлика? Чакай! — ослушва се рехабилитираният и сложил ръка върху ръчката на своята количка, застива неподвижен.

— Мотор е! „Балкан“! — обявява тихо той и с внезапен тласък задвижва количката към върха на могилката. Качил се горе, той отново се връща на старото си място. — Не е двойка... Сам е!

— Добре де, какво им приказваш там, на твоите? — любопитствува Гочето. — И защо да няма разлика от видяно до измислено?

— Ами — няма. Едни се нафърлят с шамари, сетне... Или обратно. Зависи от колата...

— Хайде де! — изправя се Ваньо. — Че защо пък от колата?

— Щото всеки е според колата! — уверено повтаря рехабилитираният. — По-големите коли са по такива, дето се нахвърлят! Един като я забра с шамари: прас — от тая, прас — от другата страна. Видял я бил с някого си. Търсеше й сметка. Ако не бях извикал, щеше да я пребие. Била с някого на кино. А пък не й беше мъж. Малките коли по не смеят. Миналата неделя един запорожец да видите какво направи! — оживява се някак изведнъж рехабилитираният, но е принуден да прекъсне разказа, защото иззад могилката изскача моторче „Балкан“, пропуква и спира като заковано. Мотористът слиза и заинтригуван от скупчените край делвата хора, тръгва към тях, задянат с една кошница на каиш през лявото рамо, облечен в избеляла от носене куртка и черно бомбе.

— Какво става тук? — смело пристъпва той, вгледан в делвата.

— Прибираме едно гърненце! — разглежда го Ваньо и се мъчи да отгатне какъв човек е и какво носи в забулената с тензух дънеца кошница. — А ти по какво насам? Да не береш дренки?

— Не — сдържано отговаря човекът с куртката. В същото време нещо избръмчава и тензухът на кошницата леко се разлюлява.

— Какво е това? — настръхва Гочето.

— Нищо, нищо! — затиска оня кошницата с едната, сетне с другата ръка.

— Как нищо? Нищото бръмчи ли? — настоява Гочето и пристъпва към тайнствената кошница.

— Бръмбари са туй! От тия, дете жижикат. Викат им печици. — Човекът се вижда принуден да открехне крайчеца на тензуха. От количката се повдига и рехабилитираният. Уверява се и той, че вътре има бръмбари.

— За какво са ти? — удивлява се Ваньо и надниква още веднъж да се преубеди, че не е сгрешил.

— Продавам ги... Като ги завържеш за крака с конец и ги пуснеш да летят, вият като изтребители...

Докато приказва, ловецът изважда от кошницата един бръмбар, завързва му крака и го подхвърля във въздуха, но насекомото увисва на конца, без да литне.

— Привечер не могат, но когато е топло, ей такачка се въртят! Като бургия! — показва той с ръка и повтаря: — Печици им викат.

— Да не са колорадски, я? — Гочето отново се навежда към кошницата, за да види по-добре.

— Стига бе! Колорадските са на черти. А гледай ги тия какви са бабанки! — вади ловецът един и показва съвсем отблизо.

— И колко продаваш на ден?

— Сто. Понякога и по двеста. Из селата ги разнасям! Дървените играчки да не са по-добри... Пет лева едно пищовче. Пипне го детето и отиде... А това — живо! И само за десет стотинки. А бръмчи като изтребител... Децата ги обичат. Инак си плета парникови рогозки в стопанството...

— Седем без десет е! — показва Гочето часовника си на Иван. — Аз трябва в осем и половина да съм в гаража.

— Я да бутнем всичките. Хайде, другарю изтребител! — запретва ръкави Иван.

— Казвам се Мерабаджиев! — представя се ловецът на бръмбари и се улавя за гърлото на делвата, но се досеща, оставя кошницата на земята, за да му е по-удобно, и под командата на Иван всички се хващат за високата амфора, която отначало бавно, а после изведнъж се отлепва и се наклонява.

— Слушайте, ако има вътре нещо, ще делим! — обявява козарчето.

— Ще делим, ще делим! — шегува се Ваньо.

Докато всички дърпат, рехабилитираният докопва тоягата на козарчето и с ловко движение промушва с единия ѝ край булото на кошницата, след което, от никого незабелязан, оставя тоягата на мястото ѝ. Един бръмбар излита от кошницата със силен вой. Последват го втори и трети. Мерабаджиев бързо се обръща, запушва дупката с ръка, после хуква да гони избягалите бръмбари, но другите излитат, той пак се връща, вади кърпа от джоба, запушва дупката и отново хуква подир отлетелите.

Рехабилитираният, много зарадван, започва да се смее с глас. В това време ловецът на бръмбари се връща.

— Кой направи тая дупка? — сочи той отвора в покривалото. — Ти ли? Маймуна с маймуна! — И замахва да удари рехабилитирания, но се спира, защото оня го гледа неустрашимо, без да мръдне.

— За какво са ти пък толкова бръмбари? — неочаквано запитва той.

— Нали ти казах, келеш! Продавам ги! Келеш с келеша!

— Ама и ти... Коскоджа ми ти човек, хванал си се с тия буболечки! — намесва се Иван, недоволен, че му се разваля екипът.

— Абе, какво да правя — започва Мерабаджиев да се оправдава, докато помага да се изправи делвата, — жена ми мераклия на кола... „Иди, кай, в Либия, да вземеш кола. Не остана в махалата да е някой без кола.“ Аз пък в Либия не искам... Не понасям горещините... Губя апетит. Върнаха се оттам някои с болни сърца. За какво ми е сетне: тя — с кола, а пък аз да си поддържам сърцето с илачи... „Аз ще ти купя, казвам, кола без в Либия да ходя... Магазинер ли ще ставам, прасета ли за «Родоба» ще отглеждам, но за жигула ще събера.“

— Тя, булката, иска да те прати в Либия, че да си поотпочине! — опитва се Гочето да подразни Мерабаджията, но той спокойно отбива атаката.

— Може! Но аз няма да отида...

— А докато тичаш да събираш бръмбари, тя какво прави?

— Тя с волгаджиите! — плясва с ръцете рехабилитираният, радостно захилен.

Ловецът на бръмбари го поглежда мрачно, помълчава, а след това, без да каже дума, нарамва кошницата, качва се на моторчето и се понася с пукотевица по каменистото шосе.

— За какво ти трябваше да го закачаш? — мъмри Ваньо Гочето. — Можеше да ни помогне да качим кюпа в джипа... Ще вдигаш сега за двама...

— Чакай да го опразним и ще олекне — предлага Гочето и започва да изгребва пръстта с ръка.

— Това пък какво е? — Ваньо се навежда и хваща с два пръста някакво ръждиво железце.

— Стрела! — обявява козарчето.

— Гледай го ти оръжийцето! Един само убива — и то, ако го улучи — потърква я Ваньо на бузата си и си я слага в джоба. — Това също за битовия кът на архитекта.

— Хайде бе! — чумери се козарчето. — Поне да беше здраво, можеше сливи да се турят в гърнето. За ракия... Сливите ги даваше пътното по за пет стотинки, ама никой не бере...

— Гледай я бе, две хиляди години седяла в земята, а каква лъскава и как звънти! — не отделя очи от делвата Ваньо и я почуква възхитено. — Камбана! Тудора ще я кръстим, а? Както е полегнала, мяза на Тудора... Гоче, ти можеш цял в нея да се наместиш!

Гочето пхва глава в делвата, оглежда я и отсича:

— Тясна е.

— Тясна ли? Начо Макаков два дена се кри в една такава, когато стана текезесето. Оня ден ми вика: „Защо е било, вика, това криене. По-рано се съсипвах от работа, сега си седя на браната за тежест и само пуфкам цигарите“... Хайде да я почистим отвънка — предлага Ваньо, започва да стърже и открива гланцираната повърхност на амфората заедно с някаква рисунка.

— Чакай! Ама това е картина! Ехо! Жена!!! — грабва той една тресчица и с нея внимателно започва да чисти. — Гоче, дай едно парцалче, мокро!

Гочето изтичва до джипа за гюдерията, а през това време Ваньо обяснява на козарчето драгоценното откритие.

— Ето! Жена е! Носи нещо в ръцете си! Тоя може да е мъжът ѝ, или пък царят... Оххо-о!... И с венец... Е-е, това е друго нещо — поема Ваньо гюдерията от Гочето и започва с нея да мие. С всеки замах образите под ръката му все повече се очертават и заблестяват керемиденочервени, златисти, като че сега рисувани.

В това време някой откъм баира се провиква:

— Козите, хе-е-ей! Козите — в лозето!

Козарчето чува, но не откъсва очи от делвата.

— Ще те уволнят! — захилва му се рехабилитираният.

— Няма. Козарин всеки не става.

— А ти защо стана?

— Ступах един...

Докато рехабилитираният и козарчето разговарят, Ваньо е почистил рисунките, отстъпил е на две крачки и ги гледа, явно възхитен.

— Не, това не е за двор! — отсича той. — Това е само за музея... Хора да я гледат. Да ѝ се радват.

— Ами архитектът? — подсеща Гочето.

— Ще мине и без него... Виж само какви бои... И жената върви на пръсти... Хитро нещо. Живо! Хайде, давай да я качваме на джипа!

Гочето отива за джипа, Ваньо започва да изправя делвата, но в това време се чува гласът на Гочето:

— Гумата издъхнала. Ела да помпаш!

Ваньо тръгва нататък и двамата — рехабилитираният и козарчето — остават сами.

— Козите, хееей! — продължава да се чува гласът откъм баира, но козарчето и този път не се обръща. То приближава делвата, навежда се да види по-отблизо рисунките, отстъпва крачка-две. В очите му проблясва някакво затаено пламъче:

— Бива си я!... Как ли ще гръмне, ако я халосам с тоягата... Както е хубавичко изрисувана? — обръща се той към рехабилитирания. И преди оня да му отговори, неочаквано замахва с всичка сила и стоварва сопата върху делвата.

Чува се трясък. Делвата рухва, разбита на парчета. Развеселено, козарчето нарамва тоягата и тръгва към козите спокойно, без да бърза.

— Чао! — махва той на рехабилитирания.

Гочето и Ваньо дотичват и неповярвали на това, което са видели, застиват пред купчината от трошляци. После, току-речи едновременно, и двамата хукват подир козаря, но оня е вече взел преднина, подскача към лозята и злорадо се кикоти.

Ваньо грабва камък от земята, разбира, че е безполезно и го пуца.

— Ах, как нямам пушка, неговата майчица! — изохква той, а в това време козарчето, възкачило се на билото, показва лакът на своите преследвачи:

— На-а-а-а! На̀ ви делва, на-а-а!

Червеното слънце, клекнало на хоризонта, се гътва зад съседния баир.

Рехабилитираният ловко обръща количката и преди Ваньо и Гочето да са се върнали, благоразумно се отдалечава.

Гочето и Ваньо са пред строшената делва. Ваньо приляква, взема две парчета и се опитва да донади главата на жената, разбира, че е напразно, хвърля ги на земята, скрива лице в дланите си и заплаква.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.